क्षेत्री जातिको विवाह संस्कार र त्यसमा आएको परिवर्तनका कारण सम्वन्धि एक समाजशास्त्रीय अध्ययन हेटौंडा उपमहानगरपालिका-७,मकवानपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नाकोत्तर तहको लागि आंसिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत
गरिएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

संगिता लामिछाने

रोल नं. ३१२

त्रि.वि.दर्ता नं.

रजिस्ट्रेसन नं. :६-२-२४२-१७१-२००७

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

किर्तिपुर, काठमाण्डौं ।

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको लागि आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत**संगिता लामिछानेले** तयार गर्नु भएको **"क्षेत्री जातिको विवाह संस्कार र त्यसमा आएको परिवर्तनका कारण सम्वन्धि एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** हेटौडा उपमहानगरपालिकाको अध्ययनमा आधारित एक समाजशास्त्रीय अध्ययन सम्बन्धी शीर्षकको शोध-पत्र मेरो सल्लाह र निर्देशनमा रहि तयार पार्नुभएको हो । निज विद्यार्थीको लगनशिलता एवं मेहनतको कदर गर्दै उपरोक्त प्रगतिको कामनाका साथ यो शोध-पत्रको उचित मूल्याङ्कनको लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष प्रस्तुत गर्नका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

....

सुरेन्द्र मिश्र

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति :-

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

किर्तिपुर, काठमाण्डौं

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकि तथा समाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक पाठ्यक्रम पुरा गर्ने प्रयोजनका निमित्त **संगिता लामिछानेले** तयार गर्नु भएको **"क्षेत्री जातिको विवाह संस्कार र त्यसमा आएको परिवर्तनका कारण सम्वन्धि एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** कीर्तिपुर नगरपालिकाको अध्ययनमा आधारित एक समाजशास्त्रीय अध्ययन शीर्षकको शोध-पत्र मानवशास्त्र/समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर उपाधीको लागि स्वीकृत गरीएको छ ।

शोधकार्य मूल्याङ्कन समिति :

१. प्रा.डा. तुलसीराम पाण्डे ....

विभागीय प्रमुख

२. डा. टिकाराम गौतम ....

वाह्य परिक्षक

२. सुरेन्द्र मिश्र ....

शोध निर्देशक

मिति :

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत क्षेत्री जातिको वैवाहिक पद्धति सम्बन्धी अध्ययन, हेटौडा उपमहानगरपीलिकाको अध्ययनमा आधारित **"क्षेत्री जातिको विवाह संस्कार र त्यसमा आएको परिवर्तनका कारण सम्वन्धि एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** शीर्षकको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो । यस्तो प्रकारको खोज अनुसन्धान गर्न पाउँदा म गौरवान्वित भएको छु । प्रस्तुत अध्ययन मार्फत क्षेत्री जातिको विवाह गर्ने परम्परा, संस्कार, मूल्यमान्यता, लोक संस्कृति र विश्वास सहित विवाहमा आएका परिवर्तन प्रष्ट पार्ने जमर्को गरेको छु । साथै यो अध्ययन सुक्ष्म तरिकाले गरिएकाले क्षेत्री जातिका विवाह सम्बन्धी सामान्य जानकारी प्रदान गर्नेछ भन्ने आशा लिएको छु ।

मेरो शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नु हुने यस समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. तुलसीराम पाण्डे ज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु र आवश्यक सल्लाह, सुझाव र मार्गदर्शन गरि आन्तरिक सुपरिवेक्षकको भूमिका प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु सुरेन्द्र मिश्र प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी यस शोधकार्यको लागि आवश्यक सल्लाह, सुझाव र मार्गदर्शन गरि बाह्य निर्देशकको भूमिका प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु डा.टिकाराम गौतम ज्यू प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसरी नै व्यवहारिक समस्यासंग संघर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई उच्चशिक्षामा पाइला टेकाइ हौसला र प्रेरणाका साथ विश्वविद्यालय शिक्षासम्म पुऱ्याउन सफल हुने आदरणीय मेरो आमा मिना लामिछाने प्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी मेरो सम्पूर्ण कार्यमा विभिन्न तवरबाट हौसला प्रदान गर्नुहुने श्रीमान हेमराजनेपाललाई हृदयदेखि नै सम्झन चाहन्छु ।

अन्त्यमा विभिन्न पक्षबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा सम्पूर्ण परिवारका सदस्यहरू, ईष्ट मित्र, नातेदारहरू,उत्तरदाताहरु, वडा अध्यक्ष र मेरा शुभ चिन्तकहरूलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दै मेरा सहपाठी साथीभाइ प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

संगिता लामिछाने

विषय सूचि

सिफारिस पत्र

स्वीकृतिपत्र

कृतज्ञताज्ञापन

अध्याय एक

परिचय

१.१.अध्ययनको परिचय	१
१.२.समस्याको कथन	४
१.३.अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४.अध्ययनको महत्व	७
१.५.अध्ययनको संगठन	७

अध्याय दुई

पूर्व साहित्यको समिक्षा

२.१ नेपालमा जातीय संरचना	१०
२.२ सामाजिक सांस्कृतिक परिवर्तन सम्बन्धि अवधारणा	१२
२.३ नेपाली समाजमा प्रचलित विवाह पद्धतिहरु	१३

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१५
३.२ अनुसन्धान ढाचा	१५

३.३ समग्रता र नमुना छनौट विधि १६
३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत १६
३.४.१ प्राथमिक स्रोत १७
३.४.२ द्वितिय स्रोत १७
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि १७
३.५.१ अर्न्तवार्ता १७
३.५.२ अवलोकन १८
३.५.३ मुख्य सुचनादातासागको अर्न्तवार्ता १८
३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या १८
३.७ अध्ययनको सिमा १८

अध्याय चार

उत्तरदाताहरुको सामाजिक आर्थिक अवस्था

४.१ लैङ्गिक अवस्था १९
४.२ उमेरगत अवस्था १९
४.३ शैक्षिक अवस्था २०
४.४पेशागत अवस्था २१
४.५ धार्मिक अवस्था २२
४.६ वैवाहिक स्थिति २३
४.७ परिवारिक संरचना २४

अध्याय पाँच

क्षेत्री जातिको विवाह संस्कार र परिवर्तन

५.१ अध्ययन क्षेत्रमा प्रचलित विवाहहरु र यसमा आएका परिर्तनहरु २६

५.१.१ अध्ययन क्षेत्रमा प्रचलित विवाहरु २७
५.१.२ प्रचलित विवाह गर्नुको मुख्य कारणहरु २८
५.२ विवाह गर्ने विधिमा आएका परिवर्तनहरु २९
५.२.१ विवाह गर्ने विधिमा आएका परिवर्तनहरु २९
५.२.२ विवाह विधिामा परिवर्तन हुने कारणहरु ३०
५.३ विवाह गर्ने केटाकेटीको उमेरमा भएको परिर्वतन ३०
५.३.१ विवाह गर्ने जोडीको उमेरमा परिवर्तन आउनका कारणहरु ३१
५.४ विवाह गर्ने जोडिको उमेर अन्तरमा आएको परिवर्तनहरु ३२
५.४.१ विवाह गर्ने जोडिको उमेरको अन्तर घट्नुका कारणहरु ३३
५.५ विवाहमा सम्वन्ध विच्छेदका घटनाहरुको अवस्था ३४
५.५.१ बढी सम्वन्ध बिच्द हुने विवाहका प्रकारहरु ३५
५.५.२ विवाहमा सम्वन्ध विच्छेदका घटनाहरु बढनुका कारणहरु ३७
५.६ अध्ययन क्षेत्रमा अन्तरजातिय विवाहको वर्तमान अवस्था ३८
५.६.१ अन्तरजातिय विवाहको चलनमा आएका परिवर्तनका कारणहरु ३९
५.७ अध्ययन क्षेत्रमा प्रचलित दाईजो चलनको अवस्था ४०
५.७.१ दाइजोको वर्तमान अवस्था ४१
५.७.२ दाईजोको चलनमा परिवर्तन वा वृद्धि हुनाको कारणहरु ४३
५.८ विवाहमा गरिने भोज भतेरको तरिकामा आएको परिवर्तनहरु सम्वन्धि धारणा ४३

५.८.१ भोज भतेरमा परिवर्तन आउनका कारणहरु ४३

५.९ विवाह सम्पन्न गर्ने स्थानमा भएको परिवर्तन ४४

५.९.१ विवाह गर्ने स्थानमा परिवर्तन आउनुका कारणहरु ४५

५.१० पुन विवाह गर्ने सम्वन्धी धारणा ४६

५.१०.१ पुनविवाह गर्ने चलनमा वृद्धि हुनका कारणहरु ४७

५.११ विधवा वा विधुर विवाहमा आएका परिवर्तनहरु ४७

५.११.१ क्षेत्री समाजमा विधवा विवाहमा वृद्धि हुनाका कारणहरु ४९

५.१२ विवाह गर्ने समय (दिन/रात) मा आएको परिवर्तनहरु ४९

५.१२.१ दिनमा विवाह गर्ने चलन चल्नुका कारणहरु ५०

५.१३ जोडी छनौट गर्ने प्रकृयामा आएका परिवर्तनहरु ५१

५.१३.१ छोराको विवाहको लागि जोडी छनौटका प्रमुख आधारहरमा परिवर्तन आउनुका कारणहरु ५२

५.१३.२ छोरीको जोडी छनौट गर्दा पहिलेको भन्दा फरक आधारहरुलाई प्राथमिकता दिनुका कारणहरु ५३

अध्याय छ

६.१ सारांश ५४

६.२ निष्कर्ष ५६

सन्दर्भ सामाग्री ५९

अर्न्तवार्ता अनुसूचि ६२

प्रश्नावली